

Natuurdagboek
30 september 2024

Een fragiele schoonheid

Een groot plooirokje, daar doet deze zwam me aan denken. Plooirokjes zijn ook kleine maar fijne paddenstoeltjes die in het gras groeien. Maar deze is, hoewel nog geen 15 centimeter hoog en zo'n 4 centimeter breed, veel groter dan alle plooirokjes die ik ooit zag. Het is dan ook een hazenpootje.

Hazenpootje – veel schattiger dan plooirokje kan een paddenstoel niet klinken, behalve dan het hazenpootje. Behalve een jachttrofee voor de moordlustige medemens is een hazenpootje een klaverachtige bloem, en dus een paddenstoel.

Onder het gras waartussen het hazenpootje staat, moeten stukjes hout liggen, want hazenpootjes groeien op dood hout. In het gras fotograferen is geen sinecure, want er staan altijd sprietjes in de weg, waarop de camera ook nog eens neigt scherp te stellen. Ik heb een foto zonder grasspriet, maar ik vind deze foto mooier, ondanks de vage groene streep. Een ander zou die wegpoetsen. Retoucheren wordt dat genoemd, dat klinkt gewichtiger.

Hazenpootjes beginnen hun leven met een hoed die op een zachte, grijze hazenpoot lijkt. Die spreidt zich in één of twee dagen uit tot wat er op de foto staat. De rand scheurt dan hier en daar een eindje in. De steel is hol en in het begin vezelig. Dat vezelige verdwijnt, terwijl de hoed zijn randen opheft tot een kommetje. Al die tijd ziet een hazenpootje er schitterend uit; fragiel als porselein. Maar dan begint het verval: vanaf de rand rolt de hoed zich op tot een zwarte, natte prut. En daar verraadt zich de familie waartoe het hazenpootje behoort: de inktzwammen.

Hazenpootjes kunnen overal opduiken, op vruchtbare aarde waarin houtsnippers of -vezels zitten. Ook in parken, tuinen en op bermen in steden kunnen ze hun schoonheid laten zien. Ze zijn binnen enkele dagen ook weer weg, maar dan worden wellicht nieuwe hoeden opgestoken. Zolang er geen nachtvorst is, vertonen ze zich bovengronds tot minstens in november.

Koos Dijksterhuis

FOTO KOOS DIJKSTERHUIS

Kuikensterfte

De wilde eend neemt al dertig jaar in aantal af, en we weten nog altijd niet precies waarom. Het is de missie van bioloog Erik Kleyheeg om dit raadsel op te lossen. 'Je denkt dat we alles wel weten over zo'n algemene soort als de wilde eend, maar dat is niet zo.'

Overal wilde eenden, toch zijn er steeds minder

tekst Paul de Vries

Het is moeilijk voorstelbaar, want je ziet ze nog steeds overal in sloten, parken, plassen en meren. En toch zijn er steeds minder wilde eenden in Nederland. De populatie neemt al sinds de jaren negentig af – gemiddeld met 1 procent per jaar, de totale teruggang is inmiddels al bijna 30 procent.

Het grootste probleem is dat eendenkuikens zelden lang genoeg leven om volwassen te worden: iets meer dan driekwart van de jongen die in een jaar worden geboren, bereikt nooit de leeftijd waarop ze kunnen vliegen (acht weken). Ongeveer de helft van de kuikens is een week nadat ze uit het ei komen al dood. Er zijn meerdere mogelijke verklaringen – predatie, voedselgebrek, onbeschutte oevers, waterkwaliteit – maar een *smoking gun* heeft bioloog Erik Kleyheeg

nog niet kunnen vinden.

En dat terwijl hij zich toch al jaren wijdt aan het mysterie van de wilde eend. Kleyheeg kan met recht dé eendenexpert van Nederland worden genoemd – er zijn weinig onderzoekers die zich zo veel met eenden bezig houden als hij. "Sinds ik gepromoveerd ben op onderzoek naar eenden noemen collega's en vrienden me Dr. Duck. Op elke verjaardag krijg ik weer nieuwe pluche eenden, beeldjes van eenden, en mokken en T-shirts met eenden erop. Ik wist niet dat er zo veel eendenprullaria in de handel zijn."

Kleyheeg's fascinatie voor de eend begon tijdens zijn biologiëstudie in Utrecht, toen hij stage ging lopen bij een onderzoek naar

de verspreiding van de zaden van planten door watervogels. Dat werd later een promotieonderzoek, waarbij de focus op de wilde eend kwam te liggen.

"In 2015 verscheen het eerste onderzoek, van Loes van den Bremer en collega's, waaruit bleek dat het niet goed ging met de wilde eend. Ik had toen zelf nog niets in de gaten: voor mijn onderzoek zat ik altijd midden tussen de eenden, dus dan valt het je niet snel op of het er minder worden. Als onderzoeker loop je bij dit soort trends altijd achter de feiten aan. Je krijgt het pas door als het al een tijdje aan de gang is."

Burgerwetenschap

Kleyheeg werd gegrepen door de vraag wat er nu eigenlijk aan de hand was met de wilde eenden. "Zo'n algemene, overbekende soort, en toch gaat hij achteruit. Het fascineerde me ook dat er zo weinig bekend was over hoe veel kuikens overleven. Je denkt dat alles wel geteld en gemeten wordt door onderzoeksorganisaties als Sovon, je denkt dat we alles wel weten. Zeker bij een vogel als de wilde eend. Maar dat is niet zo. Dat gat in onze kennis wilde ik opvullen."

Hij was inmiddels postdoctoraal onderzoeker, maar startte op persoonlijke titel het Eendenkuikenproject met de Kuiken-

Ongeveer de helft van de kuikens is een week nadat ze uit het ei komen al dood

Driekwart van de eendenkuikens bereikt nooit de leeftijd waarop ze kunnen vliegen. FOTO GETTY, STOCKPHOTO

Je moet soorten als de wilde eend niet stilletjes laten wegglijpen tot ze echt bedreigd zijn

bioloog Erik Kleyheeg

Bioloog Erik 'Dr. Duck' Kleyheeg op zijn boerderij. FOTO BOUDEWIJN BOLLMANN

'Het is heftig als een meeuw een lief eendje grijpt, maar predatie is niet de eindverklaring'

teller, waarmee hij aan natuurliefhebbers vraagt door te geven hoeveel eendenkuijken ze zien. Op kuikenteller.org en in de app staan voorbeeldplaatjes van eendenkuijken van verschillende grootte, zodat de waarnemers kunnen inschatten hoe oud de vogels ongeveer zijn.

"Dit onderzoek is geknipt voor *citizen science*, burgerwetenschap. De wilde eend is een ontzettend algemeen dier, en jonge eendjes vallen de mensen ook gewoon op, als ze piepend voorbijzwemmen. Je hoeft ze alleen maar te tellen en de aantallen door te geven. Met die gegevens krijgen we een beeld van de kuikenoverleving."

Het is ook bepaald niet moeilijk om mensen te mobiliseren voor de wilde eend, ontdekte Kleyheeg al snel. "Het is een heel populair dier, en iedereen is gek op jonge eendjes, dus je krijgt mensen al heel snel mee. Ik kreeg ook heel veel medewerking en data uit onverwachte hoek, zoals van de Jagersvereniging. Zij hebben ook belang bij

een gezonde eendenstand."

Onder de reacties waren ook vaak mensen die de verklaring van de kuikensterfte al meenden te kunnen aanreiken. "Zij geven roofdieren de schuld. Ik snap het wel, het is een heftige ervaring om te zien hoe een blauwe reiger of kleine mantelmeeuw er met zo'n lief eendje vandoor gaat. Ik kan dat akelige gevoel bij mezelf ook nog steeds niet wegstoppen. Maar het wil niet automatisch zeggen dat er te veel predatoren zijn."

Kleyheeg wijst erop dat predatie vaak het 'eindstation', maar niet de eindverklaring is. "Veel eendjes komen aan hun eind in de maag van een vos, buizerd, kraai of snoek. Maar waarom worden ze zo vaak gegrepen? Misschien zijn ze al verzwakt door voedselgebrek, of nemen ze meer risico's omdat ze honger hebben, of is er te weinig beschutting op de oevers."

Schommelende cijfers

De data van de *citizen scientists* worden verwerkt in een populatiemodel en daarmee kon Kleyheeg, inmiddels senior onderzoeker bij Sovon, onlangs bekendmaken dat meer dan driekwart van de jonge eendjes niet overleeft. "Als zo'n 25 procent zou overleven, blijft de populatie stabiel. We zitten daar maar een paar procent vanaf. De cijfers schommelen natuurlijk; het broedsucces van 2024 was met 26 procent overlevende kuikens beter dan voorgaande jaren, waarin het vaak maar 22 procent was."

Maar waarom er zo veel kuikens doodgaan is nog steeds niet bekend. "Er zijn zo-

'Ook de persoonlijkheid van de moedereend is van belang: hoe oplettend en fel ze is'

veel factoren. Zelfs de persoonlijkheid van de moedereend is van belang: hoe oplettend en fel ze is. Om echt scherp te krijgen wat nu doorslaggevend is in de kuikensterfte is aanvullend, specialistisch onderzoek nodig. Waarbij we bijvoorbeeld eenden gaan zenderen."

Daarnaast gaat Sovon het onderzoek uitbreiden naar andere watervogels: de meerkoet, de fuut, de nijlgans en de knobbelzwaan. "We hebben geen indicatie dat het met die soorten ook slecht gaat, maar ook hier geldt dat we gewoon nul gegevens hebben over hoeveel kuikens groot worden. We willen ook voor deze soorten een meetnet opzetten waarbij vrijwilligers kuikens kunnen tellen. Volgend jaar moeten we daar de eerste gegevens uit kunnen krijgen."

Ook vergelijkingen met andere eendensoorten zouden licht op het mysterie kunnen werpen. "Zo zie je de kuifeend steeds vaker opduiken in stadse wateren. Je zou dan al snel denken dat de populatie groeit,

maar cijfers wijzen hier een dalende trend uit. Wat je ziet is waarschijnlijk dat ze zich aanpassen aan het leven in en om de stad."

Van de krakeend is wel bekend dat de populatie groeit, vertelt Kleyheeg. "Het interessante is dat die soort een maand of twee later dan de wilde eend broedt. Dan zijn de oevers meer begroeid en is er meer voedselaanbod voor roofdieren. De wilde eend broedt vroeg in het voorjaar en zit daarmee nog net in wat ecologen de *hunger gap* na de winter noemen. In die periode is er voor rovers nog niet veel anders te halen dan jonge eendjes. Het is allemaal nog speculatief, maar dit soort aspecten moeten we onderzoeken."

Of al die onderzoeken er gaan komen, is niet zeker. Bij Sovon moet Kleyheeg eigenlijk voornamelijk aan de slag met weidevogels, en de vervolgonderzoeken naar eenden vragen nu zoveel tijd en middelen dat hij ze niet meer goed als privéproject kan doen.

"Ik hoop dat een natuurorganisatie of overheid zich geroepen voelt om het eendenonderzoek op te pakken. Maar ik begrijp ook dat de eend geen eerste prioriteit is. Het is geen rode-lijstsoort, we hebben nog steeds zo'n 180.000 tot 280.000 broedparen in Nederland. Tegelijkertijd hebben we het ook telkens over de basiskwaliteit natuur: een gewenst minimaal niveau van biodiversiteit dat we in stand willen houden. Dan moet je geen soorten als de wilde eend stilletjes laten wegglijpen tot ze echt bedreigd zijn."